

Socialdemokratiets stilling til christendommen

Taler

Christen Brun

Dato

10 desember 1893

Sted

Turnhallen i Bergen

- 1 De ved alle, hvad det er, som har sat den sag i bevægelse, for hvis skyld jeg har tilladt mig at sammenkalde dem i aften. Det er spørgsmaalet om, hvem der skal styre vor folkeskole. Der er dem, som mener, at man her kun behøver at se hen til dygtighed og hæderlighed. Dette er en saa overfladisk mening, at den ikke
- 5 burde findes hos tænkende mennesker. Den vilde kun da i sandhed gjælde, dersom skolen kun var et system af udvortes former. Men den er mere end dette. Den er en levende organisme, aand og liv er virksomme i den, og af hvad art denne aand og dette liv er, det vil væsentlig bero paa dem, som leder og styrer skolen. Der spørges efter livsanskuelse og livssyn. Dette, som følger af sagens
- 10 natur, stemmer ogsaa ganske med de forudsætninger, som vor skolelov hviler paa. Thi denne lov bestemmer, at det skal være folkeskolens formaal at medvirke til børnenes christelige opdragelse og meddele dem den almendannelse, som bør være fælles for alle samfundets medlemmer. Vor skolelov peger herved paa det, som nutidens skolemænd almindelig er enig i, at almenskolens maal er ikke blot
- 15 at meddele kundskab, men at opdrage, og den siger, at den opdragelse, der skal gives, skal være christelig, baaret af christelig aand, behersket af christeligt livssyn. Og for at sikre sig, at det christelige livssyn, som saaledes efter lovens tanke skal gennemtrænge hele skolens opdragende arbeide, virkelig bliver bragt børnene til levende tilegnelse, saa det i sandhed kan blive en opdragende magt
- 20 over deres liv, har loven givet christendomskundskaben en fremtrædende plads i skolen, bestemt det maal, der skal naaes, og fremhævet, at det er den evangelisk-lutherske bekjendelse, børnene skal føres ind i. Naar christne mænd og kvinder derfor har den overbevisning, at christendommen er den første af alle opdragende magter, at intet virker mere sedelig rensende, mere dannende paa
- 25 karakteren, mere dygtiggjørende til ædel stræben end tilegnelsen af den christelige livsanskuelse, saa har de for denne sin betragtning støtte i vor skolelovs egne principer. Og det er ikke blot naturligt for christne mennesker i kraft af deres personlige stilling, men ogsaa stemmende med lovens egen aand, naar de kræver, at skolestyret bør bestaa af mænd, som har syn for betydningen

af børnenes christelige opdragelse og villighed til at lade christendomskundskaben faa den ret, den bør have i en christelig skole, og som loven hjemler den.

- 35 Der kan derfor, mener jeg, ikke være tvivl om berettigelsen af ved valg af medlemmer af skolestyret at tage hensyn til vedkommendes stilling til christendommen.

- 40 Det spørgsmaal, som vi ved sidste valg var stillet overfor, var dette: Bør en socialist indvælges som medlem af skolestyret?

- Efter den betragtning, jeg netop har fremholdt om den i loven selv hvilende opfatning af christendommens grundlæggende betydning for opdragelsen, vil man finde det naturligt, at det socialistiske partis stilling til christendommen
45 maatte faa den mest afgørende vegt for spørgsmaalets besvarelse. Da man her var stillet overfor et enkelt, konkret tilfælde, spørgsmaalet om valget af en mand, som tilhørte et bestemt udpræget parti i vort samfund, saa er det klart, at undersøgelsen ikke kunde gjælde socialismen i dette ords meste omfattende betydning, men maatte tage dette ord i dets særegne partibetydning, som
50 betegnelse for den art af socialisme, som her faktisk var den raadende. Om socialismen kan virkeliggjøres i christelige former og ud fra christelige synspunkter, det er en sag for sig. Det spørgsmaal, som vi har med at gjøre, er dette: Hvorledes staar det parti, til hvis tanker vore socialister har sluttet sig, til christendommen? For at markere, at det er dette, det gjælder, er det, at jeg har
55 kaldt det emne, jeg vilde behandle, socialdemokratiets stilling til christendommen. Thi de hos os værende socialister, de er, som de selv erkjender og selv ogsaa udtalte paa sit protestmøde, socialdemokrater. De har sin historiske oprindelse fra det tyske socialdemokrati og slutter sig til dets ledende tanker. Derfor bærer ogsaa socialisternes hovedorgan her i vort land det
60 karakteristiske navn "Socialdemokraten."

- Danmark danner mellemstationen for det tyske socialdemokrati paa dets vei til Norge. En dansk sadelmagersvend Jansen stiftede i juli 1874 en socialistisk arbejderforening i Christiania. Den 28de juni 1885 stiftedes af den danske
65 snedker Sophus Pihl (f. 1840, død 1888) en lignende forening i Bergen under navn af "den demokratiske arbejderforening." Næst at henvise til den kjendsgjerning, at det danske socialdemokrati har sit historiske udspring fra det tyske, bør det her særlig fremhæves, at Pihl havde faaet sin "socialistiske

70 vækkelse" i Tyskland, hvor han under et fleraarigt ophold (i 60 aarene) havde
tilegnet sig den socialdemokratiske anskuelse, nærmest vistnok endnu kun i den
skikkelse, den havde faaet under Lasalles virken. Hans senere historie viser
imidlertid, at han ikke er bleven staaende ved dette første trin i
socialdemokratiets udvikling, men er skreden frem til den mere yderliggaaende
75 retning. Han sluttede sig i 1871 i København til en socialistisk forening, der var
en gren af det mægtige, paa Karl Marx's tanker hvilende samfund
Internationale, som efter kongressen i Genf i 1866, hvor statutterne for det
udarbejdedes, havde udbredt sig over saa mange lande. Paa de danske socialisters
vegne var Pihl ogsaa tilstede ved Internationales kongres i Haag i 1872. Om hans
80 virksomhed i Bergen udtales der i et mindeblad, udgivet 1888 af den
demokratiske arbejderforening, at "han pegte paa, at samfundet, det eksisterende
samfund var i færd med at opløses, for at give plads for en ny samfundsorden,"
at han gjorde opmærksom paa, at det nuværende samfund var "en vrang verden,
en unaturlig verden," hvorfor "han i flammende tale og skrift opfordrede
85 arbejderne til i fællesskab at oplyse sig om, at sligt et samfund har tabt
tilværelsesberettigelsen." Pihl udgav et eget blad "Arbeidervennen," hvis første
nummer udkom 27de juni 1885. Sophus Pihl siges at have været en begavet
mand og en ualmindelig flink taler. Han døde den 27de april 1888. Den
demokratiske arbejderforening lagde en krans paa hans kiste med følgende
90 indskrift:

"Til den fagre og altid urædde forkjæmper for frihed og ret,

Til sin stifter, lærer og leder Sophus Pihl.

95

Den demokratiske arbejderforening."

Ved siden af Pihl og efter ham nævnes som socialisternes leder i hin første tid
Viktor Braune der dog skal have staaet langt under Pihl i begavelse.

100

Kan det nu vises, at det socialdemokratiske parti indtager en bestemt fiendtlig
stilling til christendom og kirke, saa er det indlysende, at den, for hvem
børnenes christelige opdragelse er en sag af høieste livsværdi, ikke vil kunne sætte
en mand af dette parti, hvor dygtig og hæderlig han end forøvrigt maatte være,
105 til medlem af den korporation, der har en dybt indgribende magt og myndighed
over vor skole.

110 Det er det historiske bevis for denne partiets stilling til christendommen, som jeg i aften vil forsøge at fremlægge for dem.

Socialismen har den store fortjeneste, at have pegt paa nøden hos de arbejdende klasser. Ja, hvad siger jeg, pegt paa, mere end pegt paa, raabt høit om den, med en magt, som har ført dens røst dybt ind til samfundets mest tildækkede kroge
115 og bragt mange til at fare op med forundrede spørgsmaal, om hvad det dog var, som lød saa stærkt. Og der trængtes i sandhed et høit raab. Ikke, som om nøden slet ikke var seet, ikke, som om intet arbeide var øvet, men mange var dog blinde og havde ikke seet, hvor sterke livets skygger kunde falde, og arbeidet, som var øvet for at lindre nøden, det var dog mere som enkelte brudte straalere fra
120 kjærlighedens og barmhjertighedens sol end denne selv i dens velsignende og lægende magt. Der var mange brøst og mangler i de arbejdende klassers livsforholde, som krævede hjælp til lettelse af byrden og trykket, dersom disse klasser skulde blive istand til at føre en ret menneskeværdig tilværelse. Den frie konkurrence, kapitalens stigende vekst og udnyttelse i spekulationens tjeneste
125 har aabnet en bred kløft mellem kapitalisterne og arbeiderne, en kløft, som der vanskelig slaaes bro over. Paa den ene side af kløften har man seet en luksus, en nydelsessyge, en egoistisk tilfredsstillelse af ønske og begjær, paa den anden side en bitter, fortvivlet kamp for brødet, et opslidende arbeide, der ikke gav plads for aandelige interessers fremme. Paa den ene side ofte ringeagt for de
130 arbejdende klasser, som var det væsener af lavere art, paa den anden side ofte en underkjendelse af det arbeides betydning, som ydes af driftsherrerne, som var det kun det arbeide, der sker med hænderne, som fortjente at kaldes arbeide, en mistænksomhed, en misundelse og et glødende had til dem, som havde faaet mere af jordiske goder end de. Og arbeidet var ikke blot opslidende, fordi
135 kræfterne udnyttedes til overmaal, men det tabte ogsaa ved maskinvæsenets voksende udvikling den friere personlige karakter, blev tomt og indholdsløst. Naar f. eks. en mand i en fabrikk tildeles det arbeide, uophørligen at forsyne hundreder af smaa staaifjedre med altid det samme hul, - et eksempel, som er taget fra skildringer af en tysk forfatter, jeg senere skal dvæle nærmere ved - maa
140 da ikke et saadant arbeide virke fortørrende paa alle livets kilder i hans indre, saa der maa blive et skrig derindefra efter lys og glæde, saa sandt han da ikke gaar aandelig tilgrunde i sløvhed og fordummelse? Jeg kunde udføre dette videre, men jeg stanser. Jeg har kun villet slaa det fast: den sociale nød er en virkelighed, en forfærdelig virkelighed, ikke en opfindelse af misfornøiede mennesker. De,
145 som kjender til forholdene i de større kulturelande, hvor disse onder træder stærkest frem, ved, at jeg ikke har malet med for sterke farver. Blev der da ikke

gjort noget for at hjælpe? Det blev der visselig. Der var arbejdsherrer, der havde
kjærlighed til sine arbejdere og søgte at træde i et personligt forhold til dem, men
150 dels var disse et mindretal, dels magtede de lidet at tilveiebringe dette forhold
overfor arbejdernes store mængde. Og kirken? Gjorde den da intet? Lød da ikke
troens og kjærlighedens ord, det som formaar at lyse op i menneskelivet, at
udjevne modsætninger? Øvedes da ikke kjærlighedens gerninger i kirken? Det
vilde være uretfærdighed, ikke at erkjende, at kirken endnu eiede disse kræfter,
155 og at de ogsaa var i arbeide. Men saa kræver ogsaa den historiske retfærdighed
paa den anden side, at det siges, at det arbeide, der skede, var saa spredt, saa
enkeltvis, ikke optraadte som en samlet magt, at kirken derfor langt fra gjorde,
hvad den skulde, saa den har sin store del af skylden for, at den sociale nød
bredte sig saa vidt. Kirken var for stiv og kold, for tung i sine bevægelser. Den
160 havde ikke lært ret af sin herre og mester med livets lyse evangelium, at gaa til
den nødlidende mængde, der dog trængte saa til glæde, til hjælp under livets
tunge byrder. Hvad blev følgen? Den tabte arbeiderne, tabte sin indflydelse over
dem. Og da saa talentfulde jøder udkastede en storartet plan til nye
samfundsordninger, der lovede arbeiderne fjernelse af nød og bekymring og lys
165 og lykke over livet, - det socialdemokratiske system -, da kastede arbeiderne sig
flok efter flok i armene paa disse mænd, greb deres lære som et nyt evangelium,
uden at lade sig afholde af dets atheistiske og materialistiske karakter, idet de rev
de sidste løstsiddende rester af christelig tro ud af sit hjerte. Her mente de at
finde, hvad de ellers forgjæves havde søgt, hjælp i nøden, opreisning og befrielse
170 fra de tyngende byrder.

Socialdemokratiet er da et forsøg paa at løse det sociale spørgsmaal, at fjerne den
sociale nød. Der er fra christelig side, da livets strøm begyndte at rinde kraftigere
gjennem kirkens aarer, ogsaa gjort forsøg til spørgsmaalets løsning. Om end
175 dette christelig sociale arbeide haanes af socialdemokraterne - alle som paa en
gang gjerne vil hjælpe og lindre i nøden og bevare arbeiderne for den christelige
tro, vil dog glæde sig over det som et livets vidnesbyrd for kirken, som en
modvegt mod socialdemokratiets for christelig aand og tro saa fordærlige
indflydelse.

180 Idet jeg nu skrider til at eftervise socialdemokratiets forhold til
christendommen, vil jeg forudskikke den bemærkning, at jeg strengt vil holde
mig til det emne, jeg saaledes har valgt. Jeg vil ikke indlade mig paa systemets
sociale side, den maade, hvorpaa det tænker sig nøden overvundet. Jeg betragter
185 det som liggende udenfor min opgave. Jeg vil søge klart og bestemt at blive

inden den grænse, jeg selv har optrukket: forholdet til christendommen.

190 Socialismens udvikling i den nyere tid støtter sig væsentlig til de to store navne, Ferdinand Lasalle og Karl Marx. Disse to mænd repræsenterer to forskellige retninger. Lasalles socialisme bevæger sig endnu indenfor den nuværende samfundsorden. Den vil bryde kapitalens magt derved, at de arbejdende slutter sig sammen i associationer, der støttes af statens hjælp. Marx's socialisme derimod optager mere bestemt de kommunistiske elementer og hævder
195 nødvendigheden af en hel ny samfundsorden. Disse to strømme, der i begyndelsen gikk vedsiden af hinanden, idet dog den lasalleske i den første tid var den stærkeste, forenede sig paa kongressen i Gotha i 1875. Men idet det socialdemokratiske parti nu træder frem som en sterk sammensluttet magt, viser det sig, at Marx's tanker er blevet de seirende, at det er blevet dem, som giver
200 partiet sit eiendommelige præg.

Dette faar ogsaa sin store betydning for partiets forhold til religionen.

I den første tid, som man kunde kalde den lasalleske periode, finder man, at den
205 lasalleske retnings mænd, der udgik fra den almindelige tyske arbejderforening, endnu søgte at indhulle sig i et vist religiøst og chrtisteligt klædebon. Man talte da om den skønne overensstemmelse mellem socialisme og christendom. Presterne havde forvansket christendommen, socialismen vilde nu igjen fremstille den i sin renhed og sandhed. Christus prises som den første
210 socialdemokrat, han prædikede, som Lasalleanernes organ, "den nye Socialdemokrat" udtaler, "frihed for slaverne, retfærdighedens rige for de hungrende fattige, lighed og broderlighed for de udplyndrede". Man fremstillede de socialistiske førere som de mænd, i hvem Jesu Christi aand i sandhed levede. I aaret 1873 indtraf Jesu dødsdag og Lasalles fødselsdag paa en
215 og samme dag, den 11te april. I den anledning skriver det socialistiske blad: "Vi socialister kan med glad erkjendelse af det fremskridt, oplysningen har gjort, se hen til den dag imorgen, 11te april. Jesus af Nazareth er død, slu prester forstod ved deres løgne at liste ligheden, broderskabet, eiendomsfællesskabet ud af hans lære. Hvad hjalp det dem! Hans lære døde, men den er nu igjen opstanden! Den
220 11te april vil da vi socialister som egte christne raabe, saa det runger i alle bedrageres og spekulanters øren: Jesus af Nazareth er død! Leve Ferdinand Lasalle!"

Om dette raab rungede i bedrageres og spekulanters øren, ved jeg ikke. Men det

ved jeg, denne tale om, at Jesus var død, og Lasalle levede, som den, i hvem vor Frelser feirede sin opstandelse, den vakte harme og forargelse i alle christelige kredse. Men ikke blot det. Den kaldte ogsaa frem en energisk protest ud fra socialismens egen leir, ud fra den anden retning inden socialdemokratiet, den, som var bærer for Marx's teorier, og som havde sit organ i avisen "Volksstaat". Dette blad vil ikke vide af denne sammenblanding af christendom og socialisme. Den skriver i anledning af hin artikkel i Socialdemokraten: [""]Jesus af Nazareth er død! Leve Ferdinand Lasalle! Med nød og neppe begynder verden at komme sig efter christendommen, hin attenhundredaarige sygdom, og saa optræder et blad, der kalder sig socialdemokratiets organ og søger paany og under et nyt navn at føre den lykkelig udsvedte gift ind i arbeidernes hjerne. Jesus af Nazareth var - dersom han overhovedet har været til, hvad der er meget tvivlsomt - ligesaa lidt socialist, som Lasalle var en christen. Hin ydmyghed, der velsignede sine fiender, fordømte al modstand, rolig lod sig nagle til korset, og den vilde revolutionære trods hos den fattige borger, der tages til fange med sværdet i haanden og udspytter sin foragt i den seirende fiendes ansigt, har intet til fælles med hinanden. At anbringe stifteren af den almindelige tyske arbejderforening blant helgenerne er dumt og kun beregnet paa at fange svage sjæle". "Hvor meget end", siger bladet fremdeles, "christendom og socialisme maatte have tilfælles, saa fortjener dog den, der gjør Christus til en socialist, navn af en farlig konfusionsmager.[""]

Her er christendommen saaledes ligefrem betegnet som en attenhundredaarig sygdom, som en gift, der ikke paany skal søges ført ind i folkets hjerner. Men jeg tænker dog, at christne mennesker vil føle, at det dog er en friskere luft, som her aander en imøde, end der, hvor man bruger christendommens og vor Frelseres ophøiede navn til at dække over en livsretning, som efter hele sit aandelige indhold er ganske fremmed for den christelige tros aand og levende kraft. Det er dette hykleriske væsen, som vi ogsaa i den nærværende tid kjender saa vel til, dette lefleri med christendommen, som mennesker, der i virkeligheden ikke bryder sig et gran om den, af og til finder det bekvemt at bruge, fordi christendommen endnu er i kurs hos vort folk. Christne mennesker og i det hele alle ærlige mennesker, hvilken anskuelse de end forøvrigt har, vil være enig om: En aaben, ærlig forkastelse er langt at foretrække for disse vamlige udgydelser.

260

Men hvad der særlig giver hin dom om christendommen af det nævnte socialistiske blad "Volksstaat", dets historiske betynding, er den omstændighed, at det repræsenterer de anskuelser, der bliver de seirende. Ved

265 sammenslutningen af de to socialistiske retninger i 1875, bortfalder den forskjel,
som tidligere havde vist sig i de to blades stilling til christendommen, og "den
nye Socialdemokrat" og "Volksstaat" stiller sig nu begge i det bestemte
modsætningsforhold til christendommen. Naar jeg nu anfører udtalelser af hine
blade, saa skal jeg, for at man ikke skal afvise mig med den bemærkning, at
270 saadanne domme maa staa for avisernes egen regning og er partiet som saadant
uvedkommende, oplyse, at det udtrykkelig heder i Gotha-foreningsaktens § 14:
"Partiets officielle organer er indtil videre "den nye Socialdemokrat" i Berlin og
"Volksstaat" i Leipzig. Begge organer er partiets eiendom." Som et vidnesbyrd
om, i hvilken grad de i "Volksstaat" fremførte synsmaader nu havde vundet
275 magten, kan det ogsaa tilføies, at det blev officielt erklæret, at de tidligere i
"Volksstaat" udtrykte anskuelser skulde staa ved magt ogsaa efter foreningen.

Efter det anførte maa vi paa forhaand vente at stilles overfor en bestemt kamp
mod den christelige livsanskuelse. Den historiske undersøgelse viser os ogsaa, at
280 saadan er netop partiets stilling. Vi kan stille i spidsen de ord, som "Volksstaat"
gjentagende holder frem, "Christendom og socialisme kan ligesaa lidt forenes
som ild og vand". Man sætter sig derfor bestemt det maal at drage arbeiderne
bort fra christendommen og peger paa den fremgangsmaade, der her bør
anvendes, idet det ligefrem siges: "For at komme sagen til livs, er det nødvendig
285 at bringe navnet i vanrygte". Hvad man efter dette søger at stille frem, det er et
vrægebillede af christendommen, en forvanskning af dens sande væsen, for at
arbeiderne ikke længere skal lytte til kirkens forkyndelse.

Jeg skal anføre enkelte eksempler.

290 "Man har", siger bladet, "nylig betegnet christendommen som trællesindets
religion. Den kan visselig ikke betegnes paa en mere træffende maade. Slavisk er
jo enhver religion, men christendommen er den mest slaviske af dem alle * Den,
der bygger alt sit haab paa medlidenhed, er dog i sandhed en ynkelig skabning.
295 Det menneske, der holder sig til troen paa den almægtige Gud, der kaster sig i
støvet for naturens tilskikkelser og magter og saa i følelsen af sin afmagt
klynkende anraaber om forbarmelse, han er ikke noget brugbart medlem af
denne verden." - -

300 Det var, som det allerede heraf sees, ikke blot christendommen, man erklærede
krig, enhver religion, enhver Guds-tro er gjenstand for socialdemokratiets uvilje.
En socialistisk partifører erklærte: "Vi betragter Gud som en tilflugt for

dumheden, vi anser Gud som det største onde i verden, og derfor erklærer vi
305 Gud krig." Og at denne partifører talte i partiets aand, det fremgaar af
"Volksstaats" udtalelser: "Haabet om en tilfredsstillende udgang for den
socialistiske revolution er en sværmerisk mening, saalænge man ikke ved en
almindelig og grundig folkeoplysning arbejder paa at udrydde de overtroiske
forestillinger om Gud. Da det udelukkende er socialisterne, der er skikkede eller
310 villige til at løse hin opgave, saa er det vor pligt at røgte denne gjerning med
nidkjerhed og varme, og kun den mand er værdig til at kaldes socialist, som selv
er atheist og som med al iver arbejder for at udbrede atheismen * Med den sidste
christen vil ogsaa den sidste træl være frigjort. Fremtiden vil tilhøre atheismen,
kun i den kan den rette frelse findes for menneskeslegten."

315 Vi hørte, at folkeundervisningen, naar den blev lagt ind under socialisternes
herredømme, skulde sigte paa udryddelsen af troen paa Gud. Det følger af sig
selv, at det da maa være et maal at faa religionsundervisningen fjernet fra Skolen.
Herom heder det: "Dersom den tid, der i skolerne bliver bortkastet med den
320 saakaldte religionsundervisning, blev anvendt til at give børnene grundigt
kjendskab til naturen, eller blev vore kirker forvandlet til folkebibliotheker, til
offentlige naturvidenskabelige musæer og laboratorier, da vilde det være os let at
arbejde for socialismen."

325 Til denne mod christendom og kirke fiendske retning bekjender sig ogsaa
socialisternes organ her i landet, "Socialdemokraten", der selv erklærer sig for at
være "organ for det norske arbeiderparti", idet den afgiver den erklæring: "Vi ser
i kirken med dens religion kun en reaktionær, en udviklingsfiendtlig religion og
kan i det allerhøieste (udhævet af "Socialdemokraten") kun anerkjende
330 religionens berettigelse som privatsag" (Socialdemokraten 1891, no 150).

Hvorledes skal man forklare sig dette bestemte modsætningsforhold, som
socialdemokratiet stiller sig i til christendom og kirke? Det finder sin naturlige
forklaring, mener jeg, deri, at socialdemokratiet er født af materialismen, er et
335 barn af den materialistiske livsanskuelse, det livssyn, for hvilket naturen og den
nærværende materielle tilværelse er det høieste, ja, det eneste virkelig
eksisterende. Derfor er det meget karakteristisk, at det, der lader
socialdemokratiet sterkest føle dets modsætning til den christelige
livsbetragtning, er dennes henvisning til et andet liv, en evig salighed.

340 "Idet religionsstifterne", siger "Volksstaat", "fremstille jorden som en jammerdal,

prædikede selvfornektelse og henviste menneskene til et tilkommende liv, som ikke eksisterer, har de paalagt den menneskelige stræben de tungeste lænker og
345 hæmmet menneskeslegtens fremskridt. - - En himmelsk evighed er den christnes maal, denne jevne dagligdagse verden er det fortstandige menneskes maal."

Jeg skal hertil føie en udtalelse i samme retning af partiets norske organ.

350 Pastor Olaf Holm havde holdt et foredrag i Christiania arbeidersamfund, om troen paa et evig liv. Han havde her fremholdt, at uden troen paa et liv efter døden, kunde der aldrig skabes et lykkeligt liv paa jorden. Dette kalder Socialdemokraten "religiøs humbug" og skriver derom: "Hr. Pastor Holm henviser den trældende menneskehed til et liv efter døden, som aldrig bevislig
355 kan findes, for under evighedsansvaret kan man faa arbeiderne til at finde sig i den mest umenneskelige tilværelse i det virkelige (udhævet af "Socialdemokraten") liv." (Socialdemokraten 1892, no. 39).

Jeg behøver ikke at fortælle dem, som kjender lidt til christendommen af egen
360 personlig erfaring, hvor falsk det her udkastede billede er, hvorledes christendommen netop letter livets byrder her paa jorden og bringer lys og fred og glæde; men hvad jeg vil pege paa, er striden mellem de to livsanskuelser. Socialdemokratiet kjender kun et liv her paa jorden, jordiske nydelser, et jordisk maal at virke for, det ser paa christendommens lære om en hinsidig tilværelse,
365 hvor al sorg skal være forsvundet, og livslykken helt og fuldt vindes, som en hindring for det rastløse, energiske arbejde for dette livs goder, de goder, som alene har betydning i dets øine.

Ogsaa paa et andet punkt træder modsætningen mellem den socialdemokratiske
370 og den christelige livsanskuelse klart frem. Socialdemokratiet anerkjender ikke evige, urokkelige moralske bud, der staar over de enkelte og byder over dem med guddommelig myndighed. "Hvem har", spørger socialdemokraternes organ (Volksstaat), "skabt rettens og moralens grundsætninger?" Og det svarer: "Flertallet har skabt dem, og hvad et flertal har skabt, det kan et andet flertal
375 afskaffe. Ingensomhelst rettens og moralens grundsætning, der er kommen til os fra fædrene, er bindende for os. Vi kan tiltræde den eller lade være et tiltræde den, alt eftersom samfundets vel kræver det."

De moralske buds guddommelige udspring, deres oprindelse fra Gud, som taler
380 gennem vor samvittighed og sin aabenbaring til os, negter saaledes

socialdemokratiet, og det maa negte den, naar det skal have fuld og hel magt over de sedelige bud til at forme dem efter sin egen vilje. Derfor siger ogsaa bladet med stor følgerigtighed og logisk kraft ud fra sine forudsætninger: "Et af
385 to: Enten gives der ingen Gud, og da kan vi forandre de gamle love, saa meget vi vil. Eller der gives en Gud, og da sidder vi rigtignok fast. Heldigvis har ingen kunnet bevise Guds tilværelse; altsaa maa vi antage, at moral og ret ligesaavel som deres modsætninger usadeligheden og uretten, er frembragte af mennesker og derfor ogsaa kan forandres af os efter behov. De saakaldte evige
390 grundsætninger bliver kun bestaaende saa længe, som vi ikke har noget at udsætte paa dem."

Jeg kunde endnu paapege flere punkter, hvori den christelige og socialdemokratiske anskuelse støder mod hinanden, men jeg behøver ikke at
395 udføre det videre, for at det skal være eder klart, at socialdemokratiet, idet det gikk ud fra den skønne og priselige tanke, at virke for reformer, hvorved nøden kunde lettes hos de arbejdende klasser og livet hos disse blive lysere og bedre, - saa har det i virkeligheden udformet sig en hel livsanskuelse, en materialistisk, mod christendommen stridende livsbetragtning.

400 Dette har socialdemokratiet i sine ledende organer ogsaa klart øie for. "Socialismen er", siger "Den nye Socialdemokrat", "den religion, (udhævet af mig) som skal bringe menneskeheden et vældigt skridt videre paa civilisationens, kulturudviklingens og lykkens vei". Og i "Volksstaat" heder det: "De sociale,
405 religiøse og politiske spørgsmaal er uadskillelige". Det vilde derfor være en stor misforstaaelse, grundet i fuldstændig uvidenhed om det historisk virkelige forhold, om man vilde mene, at socialismen hos dette parti kun bevæger sig paa det politiske og statsøkonomiske omraade. Den er, som det er almindelig erkjendt i de historiske fremstillinger af den nyere socialismes udvikling, en hel
410 verdensanskuelse, en betragtning, som breder sig over alle livets forholde og overalt løser alle spørgsmaal og giver svaret ud fra et materialistisk tænkesæt.

Det, som jeg her har fremstillet, er hentet ud fra de socialdemokratiske organers egne udtalelser. Hertil vil jeg nu føie en meddelelse om indtryk og erfaringer fra
415 mænd, som i den allernyeste tid har søgt at vinde et personligt kjendskab til socialdemokratiets optræden og virken, og som viser os denne i dens fulde overensstemmelse med den ovenfor skildrede materialistiske verdensopfatning, som danner socialdemokratiets grundlag.

Kandidat Gerhard Gran har i tidsskriftet "Samtiden" (1892, no. 2 og 3) fremlagt en beretning om de studier, han i Tyskland anstillede over socialdemokratiet. Han fortæller, at før han reiste til Tyskland, forestillede han sig ved en socialdemokrat saa omtrent et uskyldigt, nogenlunde ufarligt menneske, som
425 med mange store ord, men ingen midler, frasede om den latterlige tanke at ville snu op og ned paa de historiske love. Men i Tyskland blev han, siger han, grundig omvendt. Han lærte at kjende socialdemokratiet som en vældig magt, som en stat i staten, tællende mange millioner mennesker, der levede et ganske andet socialt liv og nærrede sig ved ganske andre forestillinger end de andre
430 borgere. Og læste man deres aviser, fandt man, at hvert ord var dyppet i den samme flamme, der var tændt i det samme aldrig hvilende had til den bestaaende samfundsorden og det samme aldrig hvilende fremtidshaab om en ny og bedre verden.

I henseende til partiets forhold til religionen udtaler han, at partiet vistnok har opsat paa sit program den sætning, at religionen er en privatsag. Men dette er kun skeet af forsigtighed overfor landbefolkningen, hvis religiøse sans man ikke maatte støde. I virkeligheden er partiet ikke saa ligegyldig overfor de enkeltes religiøse opfatninger, som man heraf kunde slutte. Meget mere forkaster
440 socialdemokratiet christendommen og opstiller sin egen religion, en religion uden kultus og uden Gud. I Berlin har endog socialdemokraterne dannet en egen menighed, der tæller 10.000 medlemmer. Menigheden har en egen skole, hvor dens lærdomme indprentes børnene. Disse besøger forøvrigt folkeskolen, men deltager ikke i religionsundervisningen, idet de betragtes som ikke hørende
445 til statskirken. Gran fortæller, hvorledes han besøgte denne socialistiske skole, og hvorledes det fritænkensk-materialistiske standpunkt som denne saakaldte menighed stod paa, her fik et klart og levende udtryk i undervisningen. Det er værdt at merke sig det eksempel, han giver herpaa. "En gut i nederste klasse - 10 aar gammel - læste op et digt.

450 Læreren: Hvad handler digtet om?

Gutten: Det er en lovprisning af jordens skjønhed?

455 Læreren: Er alle enig i, at jorden er saa priselig?

Gutten: Nei - - ikke de christne.

460 Læreren: Hvad mener de christne om jorden?

Gutten: At den er en jammerdal.

Læreren: Ja, men hvorledes kan de holde ud at leve her paa Jorden da?

465

Gutten: De haaber paa et bedre liv i himmerige.

Læreren: Tror du paa himmerige?

470 Gutten: Nei.

Læreren: Hvorfor ikke?

Gutten: Jeg kan ikke anføre nogen grund for, at der er et himmerige.

475

Læreren: Hvad er da forskjellen paa de christnes tro og vor tro?

Gutten: De christne kan tro uden at forstaa; vi maa have fornuftsgrunde for det, vi skal tro.

480

Idet Gran meddeler dette høist interessante eksempel paa, hvorledes der arbeides planmæssig og energisk for at drage børnene bort fra den christne tro over til en tankegang, som helt er bundet til denne jord, saa afslutter han sin udvikling paa dette punkt med disse ord: "Dette er socialisternes virkelige forhold til religionen: - det er den rent positive materialisme (udhævet af mig), der udelukkende søger løsningen af enhver livsgaade i naturlovene ved fornuftens erkjendelse af disse uden plads for Gud (udhævet af mig) og med sit ideal her paa jorden. Det om religionen som en privatsag kan ikke opfattes som andet end taktik".

485

490

Større interesse knytter der sig dog til de undersøgelser, kandidat Paul Gøhre har anstillet. Han er generalsekretær for den evangelisk-sociale kongres i Berlin, der ud fra christelige forudsætninger har arbeidet paa at løse det sociale spørgsmaal. I sin levende, varme interesse for de arbejdende klasser følte Gøhre, at man havde et altfor lidet kjendskab til deres virkelige kaar, de forholde, som de i det hele lever under og deres inderste tanker, de, som kun kommer frem, naar de er sig imellem og ubemerkede - et kjendskab, som man dog maatte have, hvis man

495

500 virkelig skulde være i stand til at optage et virksomt og frugtbart arbejde for
lysere og bedre tilstande. Den opgave, som derfor stillede sig frem for ham, var
denne: det gjælder at vinde den fulde sandhed om de arbejdende klassers
stemning, deres materielle ønsker, deres aandelige, sedelige, religiøse karakter.
Hvad gjør han saa for at naadette Maal? Han bliver selv fabrikarbeider. Han
klæder sig som en almindelig arbeider og drager saa til Chemnitz, midtpunktet
505 for den sachsiske storindustri. Her lever han i omtrent 3 maaneder som
fabrikarbeider, arbeider daglig 11 timer i en stor maskinfabrik sammen med
arbeiderne, spiser og drikker med dem, bor sammen med dem som en af deres,
tilbringer aftenne med dem og fornøier sig om søndagene sammen med dem.
Derved har han vundet et ganske enestaaende kjendskab til arbeiderne, og hvad
510 han ad denne vei har vundet, det har han nedlagt i et skrift, der har den største
interesse for enhver, der virkelig føler noget for de arbejdende klasser.¹ Idet man
erindrer, hvor ganske uøvet og uvant han var til det arbejde, han her tog fat paa,
og hvor helt ud frivillig det skede, kan man ikke uden den dybeste beundring
læse om den opofrelse og selvfornegtelse, han underkaster sig. Man faar et
515 levende indtryk af, at her er det ikke, som saa ofte ellers hos mænd af høiere
samfundslag, et elendigt lefleri med arbeiderne, et forsøg paa at udnytte dem i
egenkjærlige partiøiemed, men det er i sandhed en varm og levende kjærlighed til
folket, som er den bevægende kraft, det er en uegennyttig interesse for at lære
folket ret at kjende, for at kunde hjælpe det paa bedste maade. Det er Jesu
520 Christi kjærlighed, som vi her ser brænde, den, om hvilken det heder i
evangeliet, at den ynkedes over folkets nød. Og vi glæder os over, at kirken, der
visselig, som vi alt har sagt, har meget at bebreide sig for forsømmelighed
overfor kjærlighedens store opgaver, dog endnu eier livets friske kræfter, og at
disse begynder at virke.

525

Idet Gøhre saaledes levede med arbeiderne som en af deres egne, talte med dem
og lyttede til deres samtaler med hverandre, er han bleven i stand til at føre os
ind i den tankeverden, som de bevægede sig i. Det, som for os her har særlig
interesse, er, hvad han meddeler om arbeidernes forhold til den christelige tro.
530 Han kommer til det resultat, at intetsteds har den materialistiske indflydelse
ryddet saa grundig op i arbeidernes overleverede anskuelser og følelser som paa
det religiøse omraade. Sit største resultat har den socialdemokratiske agitation
havt, ikke endnu paa det politiske og sociale felt, men paa det religiøse, hvor
frugten er: tilintetgjørelsen af den overleverede christendom. Mand for mand
535 bøier sig blandt arbeiderne under den stærke bevægelses magt, hvis maal det er,
at feie hele den gamle dannelse, kultur, christendom og bibel ud af masserne

hjerter og hoved, ja ud af den hele verden.

540 Gøhre fortæller os mange samtaler, som han dels selv havde med dem angaaende den christelige tro, dels paahørte dem imellem, men gennem dem alle klinger det med en sørgelig ensformighed, at paa den christelige tro havde de ganske lidt skibbrud og i stedet tilegnet sig den materialistiske lærdom, at naturen er Gud, og Gud er naturen.

545

Men mange af dem var ikke lykkelige derved. De havde tabt den gamle tro, og den nye gav dem ikke den glæde og tilfredsstillelse, de havde ventet. Den forespejlede dem en rig lykke i den socialistiske fremtidsstat, men virkeliggjørelsen af dette haab laa dog saa fjernt og gav ikke kraft under dagens
550 trættende arbejde og livets dybere sorger. Derfor blev livet saa tomt for mange, uden glæde, uden haab, uden hjælp. "O, om det bare var gaaet seks dage, om det bare var søndag igjen!" - dette var det evige suk, som hørtes, ofte hver eneste dag. Gøhre fortæller om en arbejder, som han ofte talte med om døden og det evige liv. Hin arbejder havde for nogen tid siden mistet en halvvoksen pige, og
555 længselen efter at se hende igjen plagede ham. Herved førtes han ind i en sterk indre kamp. I sin kjærlighed til datteren og længsel efter hende vilde han gjerne tro paa et evigt liv, men saa holdtes han igjen tilbage fra troen ved den socialdemokratiske lærdom om, at læren om et evigt liv og et gjensyn kun var en opfindelse af presterne. Man sagde til ham, som vaandede sig under sine tvivl og
560 derfor søgte enhver leilighed til at tale derom: "Mennesket er simpelthen lig en brændende cigar, den brænder op, og asken er tilbage." "Men hvorfor lærer da geistligheden et liv efter dette?" "For at menneskene", lød svaret ganske efter den socialdemokratiske opskrift, "pent skal holde sig i fattigdommen og dumheden og slaa sig tiltaals." Og den stakkels mand sank ned i haabløs fortvivlelse.

565

En arbejderbefolkning, som har mistet sin christelige tro ved den socialdemokratiske agitations indflydelse - det er det sørgelige billede, som her er tegnet for os. Og de samme aarsager vil overalt have de samme virkninger, saasandt socialdemokratiet, hvad ingen kyndig vil negte, ikke blot er et politisk
570 og statsøkonomisk system, men opstiller en hel verdensanskuelse, baaret og behersket af materialismens aand.²

Hvilken opgave har nu kirken overfor en retning som denne?

575 Den maa først og fremst vise forstaaelse. Det er dens opgave at vinde verden,

men den vinder ikke verden, naar den ikke sætter sig ind i de levende anskuelser og følelser. Den bør derfor erindre, at socialdemokratiet stræber - ud fra sine forudsætninger - at fjerne den faktisk eksisterende nød, den, som kalder paa den
580 christelige kjærligheds hjælp. Kirken bør vise, at den er ikke blind for nøden og er villig til at hjælpe, saalangt dens evne rækker.

Men paa samme tid bør den ogsaa reise en kraftig modstand mod socialdemokratiets materialistiske, antichristelige livsbetragtning. Intet maa
585 afholde den fra denne kamp, ingen frygt for spottende angreb, ingen frygt for den mistænkeliggjørelse, som visselig ikke vil udeblive fra fiendtlig hold, som havde man ikke hjertelag for arbeiderne. Meget mere bør christne mænd og kvinder være sig det klart bevidst, at netop fordi de har kjærlighed til folket og vil dets vel, maa de sætte al sin kraft ind paa at trænge den materialistiske aand og
590 tankegang, den fritænkerneske indflydelse ud fra folkets hjerter, - fordi den i sandhed lægger menneskelivet øde, tildækker livets friske kilder, røver arbeideren christentroens fred, dens trøst, dens lyse haab, saa livets sorg og byrde bliver til en magt, der ubønhørlig trykker ned, og denne jord bliver, hvad christendommen netop vil hindre, en jammerdal for menneskene. Den
595 christelige livsanskuelse maa vi arbeide for at føre ind paa alle felter, at den overalt kan blive en magt. Vi følger deri vor Frelses egen anvisning, at himmelens rige skal lignedes med surdeigen, som gennemtrænger de tre maader mel. Og skolen - skulde ikke den da i særlig grad være gjenstand for en vaagen og levende christelig interesse? Det er jo børnenes fremtid, det gjælder. Skolen skal
600 jo samvirke med de mange tusind hjem til børnenes christelige opdragelse. I skolen skal børnenes karakter og personlighed grundfæstes gennem en levende tilegnelse af den christelige livsanskuelse. Men hindres denne i at udfolde sig, da kan der tilføies børnene en ubodelig skade. I denne henseende har skolestyret en overordentlig indflydelse. Det kan stille christendomskundskaben ugunstigere
605 end de andre fag, opstille en saadan ordning, at børnene hindres i at vinde sikkert kjendskab til den christelige tro, det kan saaledes gaa fritænkelriets erende og gjøre dets vilje.

Derfor siger jeg til alle christne, men særlig til dem, som har børn i folkeskolen:
610 Hold øie med

valget af skolestyrets medlemmer, at der vælges saadanne, som kan antages, ikke at ville skade christendomskundskaben i skolen, men meget mere vil hjælpe den til dens ret, og se nøie til, hvorledes skolestyret haandhæver sin myndighed i

forhold til christendommens stilling i vor skole! Thi det er store interesser, der her staar paa spil: det er børnenes, det er vort folks timelige og evige lykke. Christendommen er lyset og livet for vort folk. Den er klippen, som det enkelte menneskeliv maa bygges paa, den er ogsaa klippen, som det hele samfundsliv
620 maa bygges paa, om det skal blive fast og varigt, lykkeligt og velsignet.

¹ Skriftet heder: Tre maaneder fabrikarbeider og haandverksvend, og er udkommet (1892) i norsk oversættelse ved C. Hansen, prest.

² Jeg befinder mig her i den fuldeste overensstemmelse med Göhre, der ogsaa paa dette punkt drager en almindelig, for det hele socialdemokrati gjældende slutning, idet han fastslaar socialdemokratiets strid mod christendommen som
630 en anerkjendt sag, sml. hans ord: "Vi ved, at socialdemokratiet har en ny antichristelig verdensanskuelse" (p. 214), og slutningskapitlet "Resultater og fordringer", p. 237 flg.

Kilde

Christen Brun: Socialdemokratiets stilling til christendommen. Bergen 1893

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/socialdemokratiets-stilling-til-christendommen>